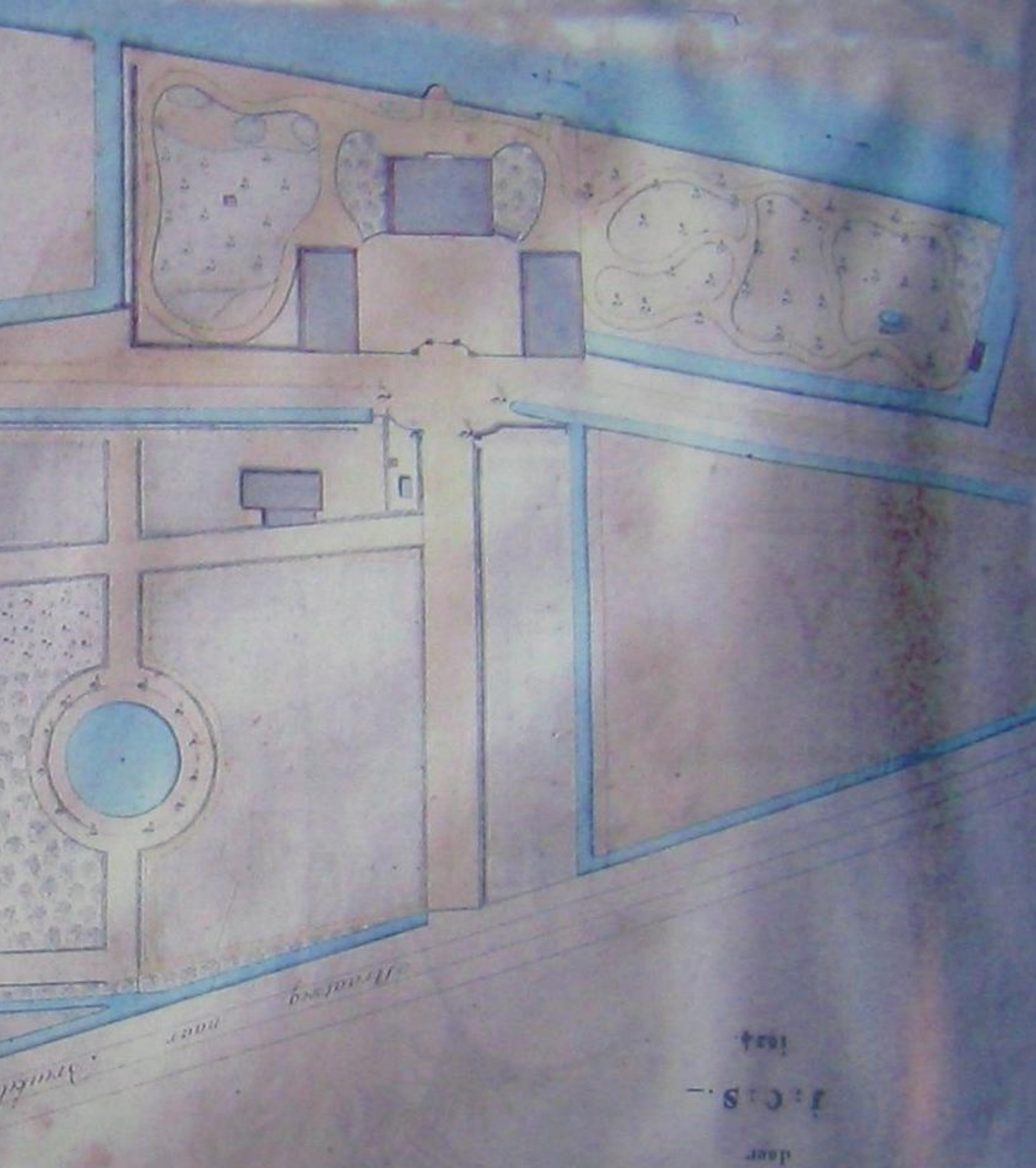

Inleiding

Hylkema Consultants heeft een Quicksan uitgevoerd naar de ruimtelijke ontwikkeling van het perceel dat tegenwoordig bekend staat als "Straatweg 66 te Breukelen". Het doel van voorliggende verkennend onderzoek is om te kijken hoe het perceel, dat ooit onderdeel was van de buitenplaats Vredenoord, zich ruimtelijk heeft ontwikkeld. Het gaat daarbij om de verschillende verschijningsvormen vóór de realisatie van de huidige bebouwing. Tevens wordt er in de conclusie gekeken hoeveel hiervan in de huidige situatie nog van aanwezig is.

Ten behoeve van het onderzoek zijn verschillende publicaties, historisch kaartmateriaal en foto's/prenten geraadpleegd.

Algemene gegevens

Naam: n.v.t.
Adres: Straatweg 66 te Breukelen
Gemeente: Stichtse Vecht
Kadaster: Breukelen-Nijenrode C/2572
Monument: n.v.t.
Bouwjaar: n.v.t.

Historische ontwikkeling

VROEGE GESCHIEDENIS

Omstreeks 1000 voor Christus ontstond de Utrechtse Vecht. Tot ongeveer 450 voor Christus was de Vecht een actieve Rijntak die vaak buiten zijn oevers trad, op dat moment kwam de Vecht in zijn huidige bedding. De Romeinen noemden de rivier de Fehta of Vecta, wat Vaart betekende. Via Fech of Fecht werd de naam later tot Vecht. Het kleine aantal mensen dat langs de Vecht woonde, woonden op terpen/woerden.

Het dorp Breukelen is rond de 6^e eeuw ontstaan op de splitsing van de Vecht en de oude westelijke de Aa. Men woonde op een terp of vergrote Woerd op de plek van de huidige 'Ronde Dorp'. Nadat de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede werd afgedamd kwam er een eind aan de afvoer van Rijnwater via de Vecht. Toen de Zuiderzee in de 12^e eeuw werd vergroot kreeg de Vecht te maken met sterke getijden-invloeden. De scheepvaart over de Vecht bleef belangrijk.

Tijdens de Vroege Middeleeuwen was het gebruikelijk dat de rivier buiten de oevers trad. Het Ronde Dorp lag hoog genoeg om niet te veel last van het water te hebben. De dijk aanleg gebeurde vanaf circa 1100 fasegewijs. De eerste dijken werden dwars op de rivier aangelegd om zo de toestroming van water te beletten en weg te leiden naar een achter de natuurlijke oeverwal gelegen kom. Dit werd een zijkade of zijdwende genoemd. De volgende stap was de aanleg van een achterkade, deze stond dwars op de zijdwende en bood bescherming als de kom overstroomde. Dit verklaart het slingerende patroon van de latere dijk. Vanaf de tweede helft van de 12de eeuw werd het noodzakelijk om dijken min of meer evenwijdig langs de Vecht aan te leggen. De dijk ten zuiden van Breukelen is waarschijnlijk tegen het eind van de 12^e eeuw gerealiseerd. De dijk op de westoever kreeg de naam 's-Heerenwagenweg, maar werd ook vaak de Kleidijk genoemd. Tussen de Vecht en het Ronde Dorp Breukelen was geen plaats voor een dijk, daarom kwam het dorp buitendijks te liggen.

De plek waar het huidige Vreedenoord staat is buitendijks. De dijk liep ongeveer tussen de huidige Straatweg en de Vecht. De gronden direct langs deze dijk waren waarschijnlijk al langere tijd ontgonnen, maar het gebied aan de westzijde van de dijk werd wel planmatig ontgonnen. Het gaat hier om de polder Otterspoorbroek. Het situatiekaartje uit 1525 (pagina 7) laat een afwateringskanaal van deze polder zien. Door het inklinken van het land was het later nodig om een sluis tussen de afwateringskanalen en de Vecht te plaatsen. In 1525 bevond deze sluis zich ongeveer tussen de toegangsweg naar de kasteelboerderij van Nijenrode en de boerderij (later buitenplaats) Vreedenoord.¹

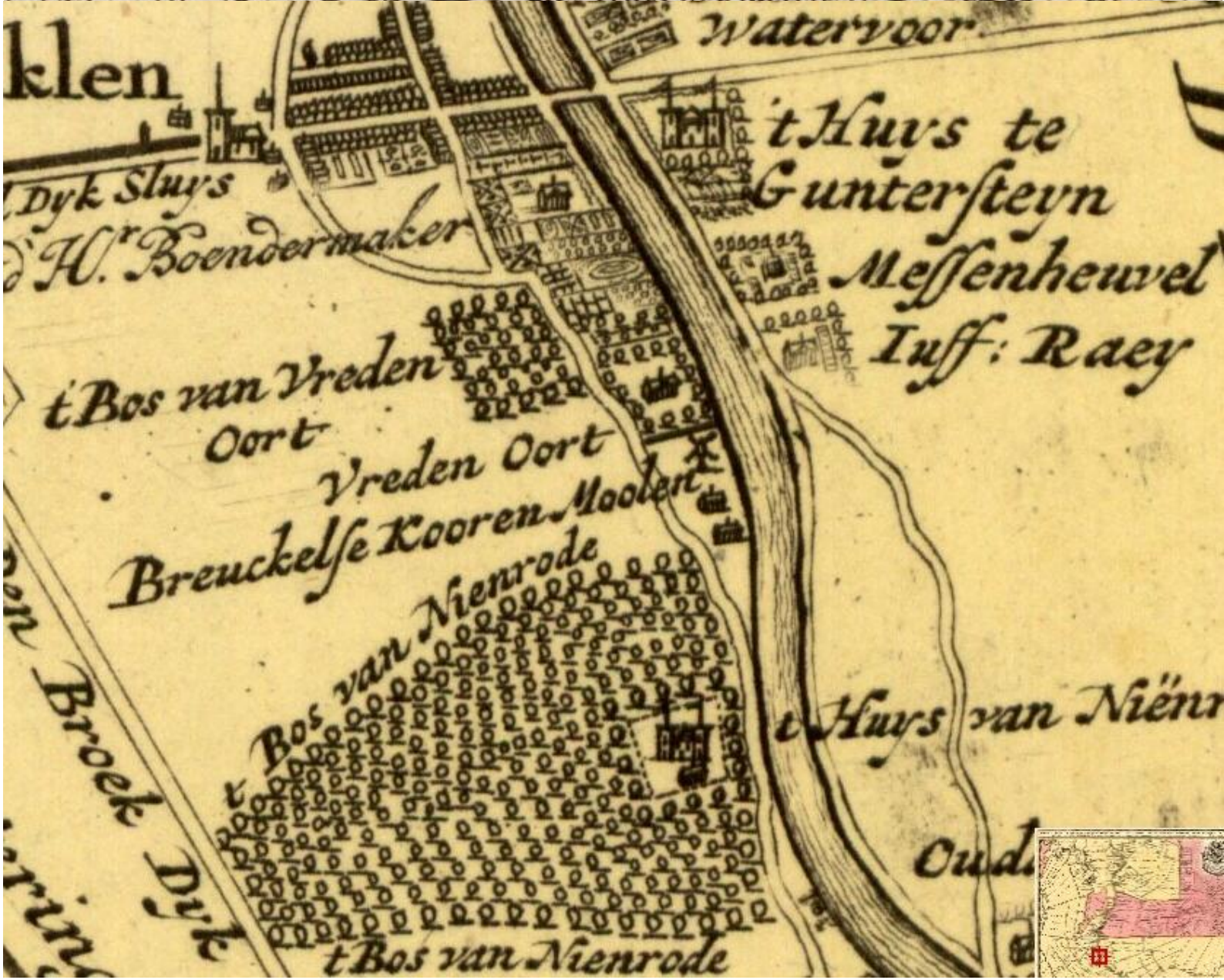
De kavels ten zuiden van de Danne (dus ten noorden van Vreedenoord) waren met hun lengte op de Vecht gericht. Deze gronden waren in gebruik bij akker en tuinbouwers. De Heerenwagenweg liep ter hoogte van het huidige Klein Boom en Bosch dicht bij de Vecht.

Afbeeldingen linker pagina:

1681, kaart getekend door landmeter en kartograaf Bernard de Roij. Vreedenoord valt net buiten de kaart (linkerzijde).

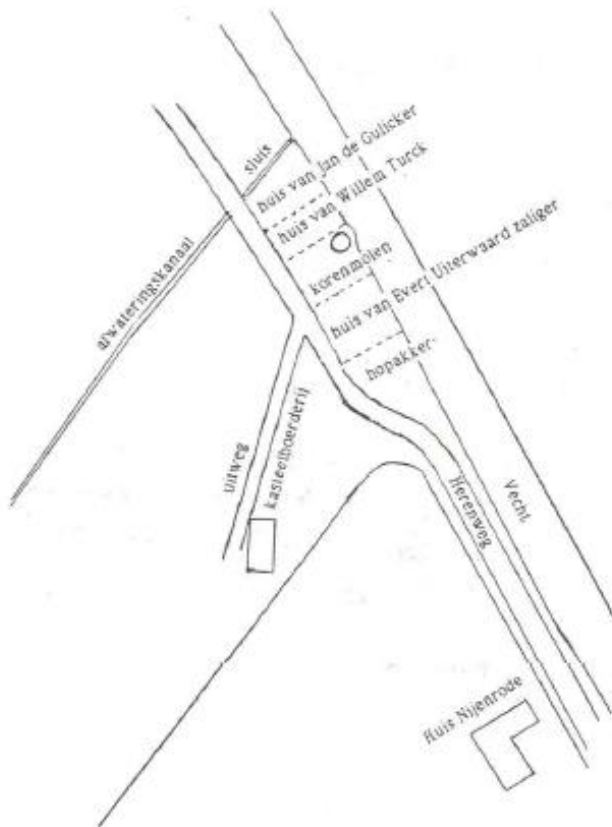
1681 - Bernard de Roij met daarop aangegeven de namen van de dijk. [bron: Tijdschrift Historische Kring Breukelen jr 12 nr 1 1997]

¹ THKB jr 5 no 3 (1990)

De gronden van Nijenrode behoorden tot 1240 toe aan het slot Ruwiel, deze stond aan het riviertje de Aa in Breukelen. Na de dood van Gijsbert van Ruwiel, erfde één van zijn zoons de strook land langs de Vecht. Hier stichtte hij in 1260 het kasteel Nijenrode, strategisch gelegen aan de belangrijker geworden rivier de Vecht. De naam Nijenrode bestaat uit het woorddeel "rode", dat rooien betekent: het omhakken van een perceel bos om er bouwland van te maken; het woorddeel "nijen" betekent nieuw. Nijenrode betekent dus een nieuw stuk land, gereed om te bebouwen.

Ten noorden van Nijenrode bevond zich een korenmolen. Deze molen kreeg niet alleen de bescherming vanuit het kasteel, maar leverde ook voedsel. In 1510 en 1543 stond er ten noorden van deze molen een hofstede. Willem Turck, heer van Nijenrode gaf deze hofstede in die jaren in erfpacht aan Cornelis Jacobsz Molenaar en later aan Jacob Cornelis Mollenaar. De molen stond bij deze hofstede. Het perceel strekte zich uit tussen de Vecht en de Herenweg, grenzende aan de zuidzijde aan het land van Jan Cornelis, waarop een schuithuis van Jacob Scheer stond en noord aan een uiterdijk van Willem Turck.² Dit stuk land ten noorden van de molen werd in 1514 beleend aan zijn zwager. De ligging van het perceel werd toen als volgt beschreven: van de Vechtdijk tot aan de Vecht, boven (noord) een griendje van Willem Turck zelf en beneden (zuid) de molenwerf. Ten noorden hiervan komen we een beschrijving tegen uit 1522, toen gaf Willem Turck, als heer van Nijenrode, het aan leen aan Jan die Gulicker. Het werd als volgt omschreven: "een huis en hofstede gelegen onder Nijenrode, strekkende voor van de Nyeroetse dijk tot achter aan de Vecht, grenzende noord aan een sluis, zuid aan een huis van Willem Turck zelf".

² THKB 1990-03-3

1702-1721 – detail van
de nieuwe kaart van
myden en de 2
Loosdrecht, uitgave
door wed. van Nicolaes
Visscher. [bron:
mapy.mzk.cz/en]

1680-1700 Ultraiectione
dominii tabula uitgegeven
door Nic. Visscher [bron:
Flehite 1001 431]

1680-1700 – Detail van de
Ultraiectini Dominii
tabula door Justus
Dankerts. Op de plek van
het latere Vreedenoord
staat 'Schans'
aangegeven. [bron:
mapy.mzk.cz]

1719 - Vreedenoord
ten tijde van de
formele tuinaanleg.
Het zicht op/vanaf de
Vecht werd door hoge
hagen belemmerd.
Door Daniel
Stoopendaal.

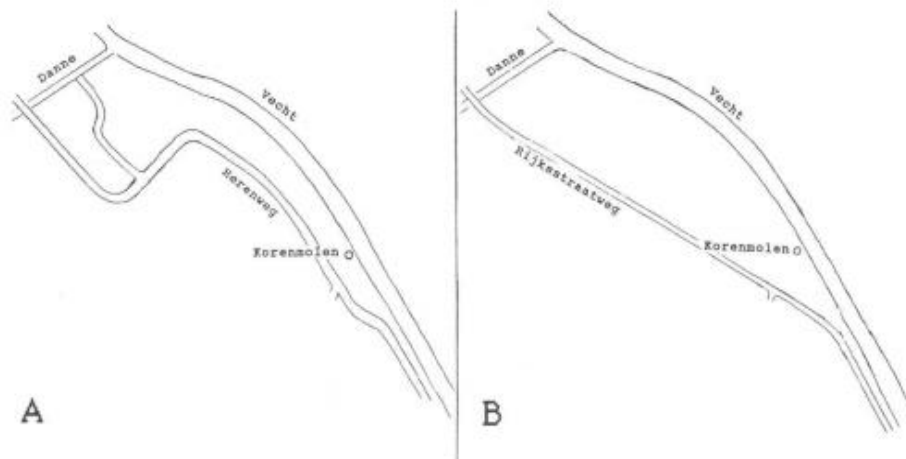

1836 - Beide prenten
zijn van Lutgers.
Voorzijde en
achterzijde van
Vreedenoord, met
aan weerszijden de
bijgebouwen.

VREEDENOORD

In 1672-1673 werd het kasteel Nijenrode door Franse soldaten verwoest en verkocht aan de Amsterdamse handelaar Johan Ortt. Hij liet het kasteel herbouwen en liet een formele tuin aanleggen. Ten noorden van het kasteel stond een boerderij die eveneens door de Fransen was verwoest. Op deze plek liet hij Vreedenoord bouwen. Deze buitenplaats bevond uit een hoofdgebouw en twee bouwhuizen. Deze symmetrische opzet is bij meer buitenplaatsen terug te vinden.

In 1813 werd de Straatweg aangepast,³ deze oorspronkelijke oude kleiweg werd omgebouwd tot straatweg en in plaats van twee bijna haakse wegen (op de oude dijken) kwam er een lange soepele bocht tot Nijenrode. Het hierboven afgebeelde kaartje laat de situatie voor 1811 (A) en na 1811 zien (B). In 1820 was de (Rijks)straatweg naar Amsterdam voltooid. Deze vormde de westgrens van Vreedenoord.

In 1823 kocht Gerrit Duuring de buitenplaats. Hij zou in de loop van de tijd meer buitenplaatsen in Breukelen en landerijen in de polder Otterspoorbroek aankopen. In 1846 kocht hij het naastgelegen Boom en Bosch, deze verkocht hij binnen een jaar, maar hij hield een dele van de grond en voegde dit bij de tuin van Vreedenoord. Aan de overkant van de Straatweg legde Duuring op zijn land een weg aan richting Woerden (Laan van Duuring). Duuring was zeer actief in het vergroten en verfraaien van de buitenplaats.

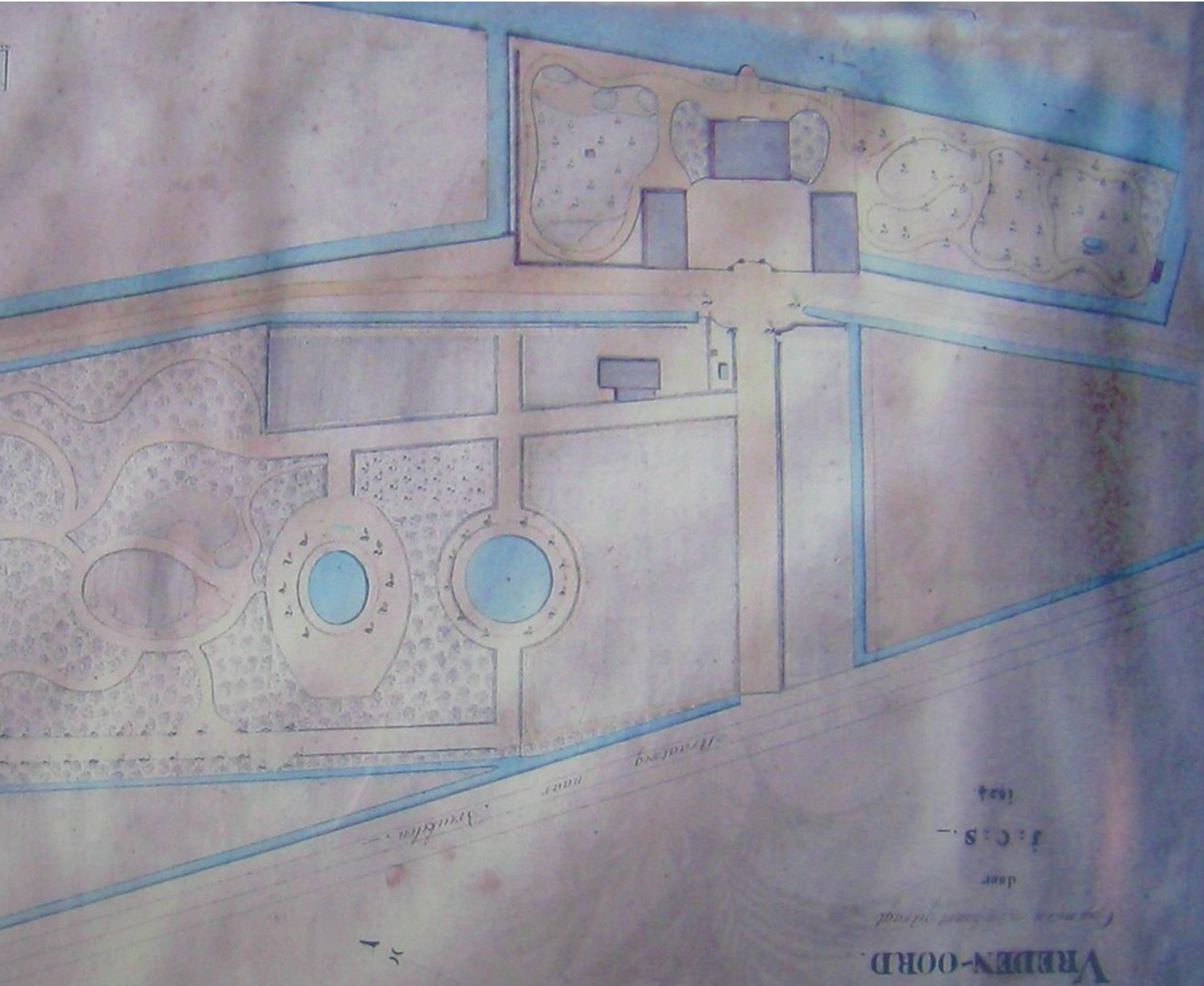
Eind 18e eeuw – uitsnede van een kaart met daarop de oude tracering van de weg. [bron: A.A. Mantén, 2002]

Litho van P.J. Lutgers van omstreeks 1836, getiteld 'Gezicht over de rivier de Vecht nabij Breukelen'. Gezien vanuit het noorden. Geheel rechts de buitenplaats 'Vreedenoord', met daarachter een korenmolen.

Halverwege de 18e eeuw - De korenmolen tussen Nijenrode en Vreedenoord. Getekend door D. Verrijk. [THKB_1990-03_4]

³ De verbetering van deze weg werd in opdracht van Napoleon gedaan. De weg maakt namelijk onderdeel uit van de *route impériale* nr. 2 van Parijs naar Amsterdam, het was met andere woorden de op één na belangrijkste weg van het hele keizerrijk. De weg werd niet alleen rechtgetrokken, maar ook verbreed. Het werd een vlakke weg van 26 voet breed met in het midden een 13 voet (ruimt 4 meter) brede steen-straat met keien en klinkers. De weg werd gebruikt door koetsen, postwagens, diligences en ruiters. Het zware vrachtvervoer ging nagenoeg geheel over water. Aan weerszijde van de straat stonden bomen. [bron: A.A. Mantén, De mens zoekt zijn weg (2002)]

In 1824 werd er een opmeettekening van de bestaande toestand van de tuin gemaakt. Het was toen nog een formele tuin met gedeeltelijk landschappelijke elementen binnen de gegeven kaders. De formele tuin is ook terug te vinden op de tekening van Stoopendaal (1719) en Verrijck (pagina 8 en 9). De landschappelijke tuin is waarschijnlijk kort na 1824 (voor 1836, zie litho's Lutgers) aangelegd. De situatie in 1824 laat zien dat de oude Straatweg aan beide zijde een groenstrook had (waarschijnlijk met bomen) en sloten. De sloot die uitkwam bij het rechter bouwhuis stond ook in verbinding met de Vecht, deze kwam uit op een ouder afwateringssloot uit de tijd van de ontginning. Een tweede sloot bevindt zich recht tegenover dit bouwhuis, parallel aan de pas aangelegde oprijlaan naar de nieuwe Straatweg. Op de kaart zijn contouren te zien die suggereren dat deze in een rechte lijn (ondergronds?) doorliep richting de Vecht. Deze volgt niet de lijn van de ontwateringssloten en is waarschijnlijk een later aangebrachte structuur, mogelijk uit de tijd dat de gronden haaks op de Vecht in percelen waren gedeeld, zoals op pagina 6 (kaart uit 1702-1720) en de reconstructie uit 1525 (op pagina 7)

De oprijlaan tussen het hoofdhuis en de Straatweg is in opdracht van During aangelegd. De oude Straatweg bleef echter nog behouden. Veel Breukelaars bleven deze route (vanaf de Dannestraat, over boom en Bosch en Vreedenoord) gebruiken. During kreeg toestemming om de weg over zijn buitenplaats af te sluiten. Dit gebeurde door een sloot te graven aan de zuidzijde van de buitenplaats, bij de korenmolen. Hiermee werd de afwateringssloot weer deels hersteld.

De kadastrale minuut uit 1831 laat zien dat oude Straatweg inmiddels was verwijderd en dat het perceel aan de zuid zijde werd begrensd door een sloot. Het perceel rechts van het huis was in gebruik als boomgaard en het perceel tussen het huis en de nieuwe straatweg als 'pleziertuin'. De enige waterlopen aan de zuidzijde van het huis zijn de sloten ter weerszijde van de straatweg en de oud afwateringskanaal dat door During (weer) is doorgetrokken naar de Straatweg.

De plattegrond van 1890 laat een landschappelijke Engels tuin zien. Het onderzochte perceel wordt nu grofweg omgrensd door water. Aan de zuidzijde de oude ontwateringssloot en aan de westzijde de sloot parallel aan de Straatweg. De oprijlaan is later opnieuw teruggebracht (zie topografische kaarten pagina 13).

Afbeeldingen linker pagina:

1824 – opname tekeningen van de bestaande toestand. Getekend door J.C.S. (waarschijnlijk J.C. Soiron)

1890 – kaart met landschappelijke Engelse tuin.

[Beide afkomstig uit: Hylkema Consultants 'Natuurhistorisch Onderzoek, buitenplaats Vreedenoord te Breukelen' (2006). Hier staat geen verdere bronvermelding

1831 – Kadastrale minuut. Een deel van de strakke Franse tuin al vervangen door de landschappelijke Engelse tuin.

1895 – De sigarenfabriek in de voormalige oranjerie, voordat deze door brand werd verwoest. [THKB_2000-02_7]

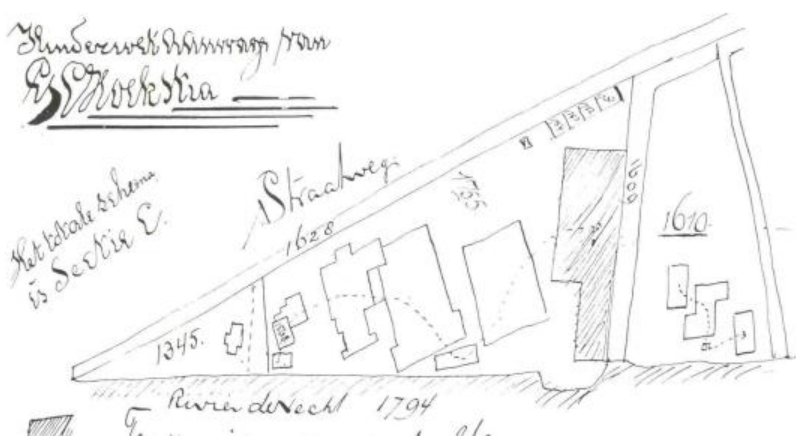
Vredenoord in de tijd dat het werd bewoond door de heer J.W. de Bruin, die er een Tabak en Sigarenfabriek exploiteerde. [THKB_2000-02_7]

1928 – Luchtfoto van de melkfabriek Insulinde, ten zuiden van het plangebied. De losstaande gebouwtjes rechts staan op de grond die De Bruyn in 1899 verkocht aan de Nederlandsche Compagnie voor Aeroengeengas. Geheel rechts een afwateringssloot. [THKB_1996-05_1]

INDUSTRIALISATIE

In 1895 werd J. de Bruyn eigenaar van de buitenplaats. Hij was sigarenfabrikant en vestigde in het rechter bouwhuis een sigarenfabriek. In 1904 brandde deze fabriek af en werd herbouwd met sloopmateriaal van de noordelijke vleugel van het hoofdhuis. De Bruyn verkocht steeds stukjes van het landgoed. Zo verkocht hij in 1899 een bosperceel ten zuiden van zijn huis aan de Nederlandsche Compagnie voor Aeroeengas. Waarschijnlijk gaat het hierbij om het perceel ten noorden van de afwateringssloot, ongeveer op de plek van het huidige kantoorgebouw. Vermoedelijk werd er in 1899 een nieuwe scheidingssloot gegraven, deze sloot gaf de nieuwe zuidgrens aan van Vreedenoord. In 1919 werd het terrein van de Nederlandsche Compagnie voor Aeroeengas verkocht.⁴ Op de foto uit 1928 en de topografische kaart uit 1948 zijn op dit perceel een aantal kleine gebouwen te zien. De structuur van de afwateringssloot en de nieuw gegraven grenssloot zijn hierop ook zichtbaar.

Situatietekening in 1923 behorende bij de hinderwetvergunning van de stoomzuivelfabriek Insulinde van Hoekstra. Perceel 1610 was eerder van de Nederlandsche Compagnie voor Aeroeengas. [THKB_1996-05_1]

In 1920 verkocht De Bruyn de buitenplaats aan de nv Metaalwarenfabriek de Vecht, onder welke naam de 'Duitse koffiemolenfabriek Peter Dienes AG' haar producten ging vervaardigen. Th. P. Land was de directeur. Omdat hij geen opvolger had verkocht hij in 1969/1970 de fabriek. De buitenplaats werd vanaf 1970 eigendom van de Vereniging voor Bitumineuze Werken. Deze herbouwde in 1987 een deel van het huis dat in 1896 was afgebroken. Het fabriekspand dat in 1905 op de plaats van de oranje-erie was gebouwd, is in 1979 afgebroken. Op dezelfde locatie werd een nieuw, groter kantoorgebouw gebouwd.

Ook het terrein ten zuiden van het onderzochte perceel kreeg een industriële functie. In 1890 kwam hier een stoomzuivelfabriek 'Insulinde' van Hoekstra. De werd in verschillende bouwfasen uitgebreid, waarbij op een gegeven moment de naastgelegen gronden (ooit in gebruik door de Nederlandsche Compagnie voor Aeroeengas) en de afwateringssloot bij de zuivelfabriek zijn getrokken. Uiteindelijk was de fabriek (18.000 m²) ingeklemd tussen de Vecht en de Straatweg. Voor de bouw van de fabriek stond hier o.a. een 18^e-eeuwse korenmolen.⁵ De topografische tekening uit 1959 laat de situatie zien waarin de fabriek is afgebroken. In de periode 1985-1986 kwam er op het voormalige fabrieksterrein een complex woningen.

⁴ THKB_1988-01-2

⁵ Deze molen had een oudere voorganger. Zie prenten en kaarten eerder in dit rapport.

Globale ontwikkeling op topografische kaarten. Van boven naar onder: 1900, 1948, 1959, 1988 en 1992. [topotijdreis.nl]

Conclusie

In de voorgaande hoofdstukken is de ruimtelijke ontwikkeling van het perceel van Straatweg 66 besproken. Hierbij ligt de nadruk niet zozeer op de bebouwing, maar meer op structuren zoals sloten en wegen.

In de huidige situatie zijn deze elementen niet meer aanwezig. Alleen de Vecht en de in 1811-1813 aangelegde Straatweg zijn nog duidelijk herkenbare elementen, net als het noordelijke gelegen landhuis 'Vredenoord'. Het huidige perceel sluit direct aan op de Straatweg. De groenstrook en sloot, zoals aan de overzijde en noordzijde van de rotonde nog wel aanwezig zijn, zijn ter hoogte van Straatweg 66 niet meer aanwezig.

Voor de kwaliteit van het terrein en zijn historische context zou het goed zijn om (weer) een relatie aan te gaan met het naastgelegen Vredenoord en oude structuren, zoals de oude straatweg of de sloten terug te brengen. Hierbij kan uit verschillende perioden worden gekozen.

Boven: kantoor uit de jaren 80 met nieuwe aanleg bestaand uit bestrating en een kleine groenstrook aan de Vecht. Onder: de straatweg met beplanting en sloot. Met rechts de situatie ter hoogte van Straatweg 66 en het naastgelegen wijkje aan de Insulinde.

Colofon

Project

Ruimtelijke ontwikkeling Straatweg 66 Breukelen

Opdrachtnemer

Hylkema Consultants BV

Contactpersoon: J. van Zelst en A.K. Koornstra

Auteur(s): A.K. Koornstra

Doelenstraat 20

3512 XJ UTRECHT

(t) 030 2328866

(f) 030 2368294

(i) <http://www.hylkemaconsultants.nl>

Verantwoording

Arie A. Manten, 'Dijkaanleg om het Ronde Dorp van Breukelen in de 11de en 12de eeuw', in: Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jr. 12, nr. 1, 1997

Overige jaargangen van het Tijdschrift Historische Kring Breukelen:

1988-01_6
1989-01_10
1989-01_11
1990-03_3
1990-03_4
1995-01_3
1996-05_1
1997-01_5
1997-03_3
1998_02_1
1999-02-3
2000-02_7
2000-04_8
2011-01_1